DOMSTOLENS DOM (Femte Afdeling)

8. juni 1999 *

I sag C-337/97,

angående en anmodning, som Commissie van Beroep Studiefinanciering (Nederlandene) i medfør af EF-traktatens artikel 177 (nu artikel 234 EF) har indgivet til Domstolen for i den for nævnte ret verserende sag,

C.P.M. Meeusen

mod

Hoofddirectie van de Informatie Beheer Groep,

at opnå en præjudiciel afgørelse vedrørende fortolkningen af EF-traktatens artikel 48 og 52 (efter ændring nu artikel 39 EF og 43 EF) samt af artikel 7 i Rådets forordning (EØF) nr. 1612/68 af 15. oktober 1968 om arbejdskraftens frie bevægelighed inden for Fællesskabet (EFT 1968 II, s. 467),

har

* Processprog: nederlandsk.

DOMSTOLEN (Femte Afdeling)

sammensat af afdelingsformanden, J.-P. Puissochet, og dommerne P. Jann (refererende dommer), J.C. Moitinho de Almeida, C. Gulmann og D.A.O. Edward,

generaladvokat: A. La Pergola

justitssekretær: ekspeditionssekretær H.A. Rühl,

efter at der er indgivet skriftlige indlæg af:

— C.P.M. Meeusen ved sin far, P.J.M. Meeusen

— den nederlandske regering ved Kongeriget Nederlandenes ambassadør i Luxembourg, A.H.M. Nierman, som befuldmægtiget

— den tyske regering ved afdelingschef E. Röder, Forbundsøkonomiministeriet, som befuldmægtiget

— Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved juridisk konsulent P.J. Kuijper og B.J. Drijber, Kommissionens Juridiske Tjeneste, som befuldmægtigede,

på grundlag af retsmøderapporten,

efter at der i retsmødet den 19. november 1998 er afgivet mundtlige indlæg af C.P.M. Meeusen ved P.J.M. Meeusen, af den nederlandske regering ved kontor-

chef M.A. Fierstra, Afdelingen for EU-ret, Udenrigsministeriet, som befuldmægtiget, og af Kommissionen ved P.J. Kuijper,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse den 28. januar 1999,

afsagt følgende

Dom

1 Ved kendelse af 26. september 1997, indgået til Domstolen den 29. september 1997, har Commissie van Beroep Studiefinanciering i medfør af EF-traktatens artikel 177 (nu artikel 234 EF) forelagt en række præjudicielle spørgsmål vedrørende fortolkningen af EF-traktatens artikel 48 og 52 (efter ændring nu artikel 39 EF og 43 EF) samt af artikel 7 i Rådets forordning (EØF) nr. 1612/68 af 15. oktober 1968 om arbejdskraftens frie bevægelighed inden for Fællesskabet (EFT 1968 II, s. 467).

2 Spørgsmålene er blevet rejst i en sag, der føres mellem sagsøgeren i hovedsagen, C.P.M. Meeusen, og sagsøgte i hovedsagen, Hoofddirectie van de Informatie Beheer Groep (herefter »IBG«), vedrørende en ansøgning om studiestøtte, som C.P.M. Meeusen har indgivet i medfør af Wet op de studiefinanciering (lov om studiestøtte, herefter »WSF«) i forbindelse med sin optagelse på Provinciaal Hoger Technisch Instituut voor Scheikunde, Antwerpen, der er en højere læreanstalt.

3 Artikel 7 i forordning nr. 1612/68 indeholder følgende bestemmelse:

»1. En arbejdstager, der er statsborger i en medlemsstat, må ikke på grund af sin nationalitet behandles anderledes på de øvrige medlemsstaters område end indenlandske arbejdstagere...

2. Arbejdstageren nyder samme sociale og skattemæssige fordele som indenlandske arbejdstagere.«

4 I henhold til WSF's artikel 7 finder loven anvendelse på:

»a. Studerende, der er nederlandske statsborgere.

b. Studerende, der ikke er nederlandske statsborgere, men som er bosiddende i Nederlandene, og som sidestilles med nederlandske statsborgere for så vidt angår studiestøtte i henhold til bestemmelserne i overenskomster, der er indgået med andre stater, eller i henhold til en beslutning, der er bindende for Nederlandene, og som er truffet af en folkeretlig organisation.

c. ...«

5 Støtten i henhold til WSF tildeles direkte til den studerende, hvis denne er fyldt 18 år. Den består af et grundbeløb, som er uafhængigt af forældrenes indkomst, og et tillægsbeløb, hvis størrelse beror på forældrenes indkomst.

6 Ifølge WSF's artikel 9, stk. 1, giver kun en uddannelse ved en nederlandsk uddannelsesinstitution ret til studiestøtte. I stk. 3 er der imidlertid fastsat en undtagelse fra denne regel til fordel for visse udenlandske uddannelsesinstitutioner, der sidestilles med nederlandske institutioner ved anvendelsen af WSF. Det er ubestridt, at Provinciaal Hoger Technisch Instituut voor Scheikunde, Antwerpen, er omfattet af denne bestemmelse.

7 Det fremgår af forelæggelseskendelsen, at C.P.M. Meeusen, der er belgisk statsborger og på det pågældende tidspunkt var bosiddende i Belgien, i august 1993 påbegyndte et studium ved Provinciaal Hoger Technisch Instituut voor Scheikunde, Antwerpen. Hendes far og mor er begge belgiske statsborgere og er bosiddende i Belgien. Hendes far er direktør for et selskab, som er hjemmehørende i Nederlandene, og som han er eneste selskabsdeltager i. Hendes mor er ansat i selskabet med en arbejdstid på to dage om ugen. Den forelæggende ret er af den opfattelse, at der er tale om en reel og faktisk beskæftigelse.

8 Den 14. oktober 1993 ansøgte C.P.M. Meeusen IBG om studiestøtte i henhold til WSF.

9 IBG imødekom i første omgang ansøgningen fra C.P.M. Meeusen, og hun fik tildelt støttens grundbeløb fra november 1993 til december 1994. Ansøgningen blev dog efterfølgende afvist ved afgørelse af 2. oktober 1994, hvorved det også blev pålagt hende at tilbagebetale de allerede modtagne beløb. En klage over dette afslag på studiestøtte blev ligeledes afvist ved IBG's afgørelse af 12. januar 1995.

10 Efter afvisningen af hendes ansøgning, anlagde C.P.M. Meeusen sag ved Commissie van Beroep Studiefinanciering. For denne ret har hun gjort gældende, at retten til studiestøtte ikke kan være betinget af et krav om, at barnet bor eller opholder sig på den medlemsstats område, hvor forældrene er beskæftiget, og at retten heller ikke kan knyttes til nationaliteten. IBG har gjort gældende, at sagsøgerens forældre ikke kan anses for vandrende arbejdstagere i traktatens artikel 48's forstand, da de ikke bor i Nederlandene. For at en person kan kvalificeres som vandrende arbejdstager, er det nødvendigt, at vedkommende er

lønmodtager og har taget bopæl i modtagerstaten. For så vidt angår grænsearbejdere, som der henvises til i præamblen til forordning nr. 1612/68, drejer det sig om personer, der er beskæftiget i umiddelbar nærhed af en landegrænse.

11 På denne baggrund har den forelæggende ret besluttet at udsætte sagen og at forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

»1) a) Er omstændigheder som de foreliggende, hvor sagsøgerens mor er ansat i det anpartsselskab, som hendes ægtefælle er direktør for og eneste selskabsdeltager i, til hinder for at betragte hende som vandrende arbejdstager i den betydning, hvori begrebet er anvendt i EF-traktatens artikel 48 og i forordning (EØF) nr. 1612/68?

For det tilfælde, at spørgsmål 1)a) besvares benægtende:

b) I Bernini-sagen (dom af 26.2.1992, sag C-3/90, Sml. I, s. 1071) har Domstolen fastslået, at en medlemsstats studiestøtte til arbejdstageres børn for en vandrende arbejdstager udgør en social fordel som omhandlet i artikel 7, stk. 2, i forordning (EØF) nr. 1612/68, når arbejdstageren fortsat forsørger barnet. I et sådant tilfælde kan barnet påberåbe sig artikel 7, stk. 2, for at få studiestøtte på de samme betingelser som indenlandske arbejdstageres børn, og der kan herved navnlig ikke stilles yderligere krav om bopæl for barnet.

Gælder denne regel uden begrænsning i tilfælde, hvor den vandrende arbejdstager må betragtes som grænsearbejder?

c) Gælder reglen i henhold til Bernini-dommen, som gengivet i spørgsmål 1)b), også i tilfælde, hvor et barn af en vandrende arbejdstager, som i det foreliggende tilfælde, aldrig har boet i Nederlandene?

2) Skal EF-traktatens artikel 52 fortolkes således, at den anerkendelse af retsstillingen, som følger af den i Bernini-dommen opstillede retsregel, jf. spørgsmål 1)b), også gælder for et barn af en person, som er statsborger i en medlemsstat, men som udøver selvstændig erhvervsvirksomhed i en anden medlemsstat?

I hvilket omfang har det herved tillige betydning, at barnet aldrig har boet i Nederlandene, og at den pågældende forælder ikke har bopæl i det land, hvor han udøver selvstændig erhvervsvirksomhed?«

Første spørgsmål, litra a)

12 Med dette spørgsmål ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om den omstændighed, at en person er gift med direktøren for og den eneste selskabsdeltager i det selskab, for hvilket arbejdet udføres, er til hinder for, at den pågældende kan kvalificeres som »arbejdstager« i den forstand, hvori udtrykket er anvendt i traktatens artikel 48 og i forordning nr. 1612/68.

13 Ifølge Domstolens faste praksis er arbejdstagerbegrebet i de nævnte bestemmelsers forstand et fællesskabsretligt begreb, som ikke må fortolkes snævert. Enhver person, der udøver en reel og faktisk beskæftigelse, bortset fra beskæftigelse af så ringe omfang, at den fremtræder som et rent marginalt supplement, skal anses for »arbejdstager«. Kendetegnet ved et arbejdsforhold er ifølge denne praksis, at en person i en vis periode præsterer ydelser mod vederlag for en anden og efter

dennes anvisninger (jf. bl.a. dom af 3.7.1986, sag 66/85, Lawrie-Blum, Sml. s. 2121, præmis 16 og 17, og af 12.5.1998, sag C-85/96, Martínez Sala, Sml. I, s. 2691, præmis 32).

14 Den omstændighed, at den pågældende person er gift med direktøren for og eneejeren af virksomheden, kan ikke i sig selv påvirke denne kvalifikation.

15 Domstolen har ganske vist i dom af 27. juni 1996 (sag C-107/94, Asscher, Sml. I, s. 3089, præmis 26) fastslået, at direktøren for et selskab, som han ejer 100 %, ikke er beskæftiget i et underordnelsesforhold, og at han derfor ikke kan anses for »arbejdstager« i henhold til traktatens artikel 48. Denne afgørelse kan imidlertid ikke automatisk overføres på hans ægtefælle. De personlige forhold og formueforhold mellem ægtefæller, der følger af ægteskabet, udelukker ikke, at der i virksomheden består et underordnelsesforhold, der er karakteristisk for et arbejdsforhold.

16 Tilstedeværelsen af et sådan underordnelsesforhold er et element, som det tilkommer den nationale ret at bedømme.

17 Første spørgsmål, litra a), skal derfor besvares med, at den omstændighed, at en person er gift med direktøren for og den eneste selskabsdeltager i det selskab, for hvilket der udøves en reel og faktisk beskæftigelse, ikke er til hinder for, at den pågældende kan kvalificeres som »arbejdstager« i den forstand, hvori udtrykket er anvendt i traktatens artikel 48 og i forordning nr. 1612/68, når beskæftigelsen udøves i et underordnelsesforhold.

Første spørgsmål, litra b) og c)

18 Med disse spørgsmål, der bør behandles samlet, ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om et barn, der forsørges af en person, som er statsborger i en medlemsstat, og som udøver lønnet beskæftigelse i en anden medlemsstat, men fortsat har bopæl i den stat, hvor vedkommende er statsborger, kan påberåbe sig artikel 7, stk. 2, i forordning nr. 1612/68 for at opnå studiestøtte på de samme betingelser, som gælder for børn af beskæftigelsesstatens statsborgere, og navnlig uden at der herved kan stilles yderligere krav om bopæl for barnet.

19 Som det fremgår af Bernini-dommen, præmis 25, udgør en studiestøtte, som en medlemsstat tildeler børn af arbejdstagere, en social fordel for arbejdstageren i henhold til artikel 7, stk. 2, i forordning nr. 1612/68, når denne fortsat forsørger barnet.

20 Den nederlandske og den tyske regering har gjort gældende, at denne regel ikke kan udvides til at omfatte grænsearbejdere. Ligebehandlingen i henhold til artikel 7, stk. 2, i forordning nr. 1612/68 har, som det fremgår af femte betragtning til forordningen, alene til formål at lette arbejdskraftens bevægelighed samt arbejdstagerens og dennes families integration i modtagerlandet. Tildeling af studiestøtte fra modtagerlandet til et barn af en arbejdstager, der bor i en anden medlemsstat med sin familie, med henblik på at fortsætte studierne i udlandet, falder efter regeringernes opfattelse ikke ind under denne målsætning. Et bopælskrav, som det forlanges af den nationale lovgivning i hovedsagen, er således objektivt begrundet og står i rimeligt forhold til det formål, der forfølges med forordning nr. 1612/68.

21 Som Domstolen har fastslået i dom af 27. november 1997 (sag C-57/96, Meints, Sml. I, s. 6689, præmis 50), ses der med denne argumentation bort fra ordlyden af forordning nr. 1612/68. I fjerde betragtning til forordningen udtales det udtrykkeligt, at retten til fri bevægelighed skal anerkendes »uden forskel for 'permanente' arbejdstagere, sæsonarbejdere, grænsearbejdere og arbejdstagere,

der udfører arbejde som led i en tjenesteydelse«, og i artikel 7 står der uden forbehold »en arbejdstager, der er statsborger i en medlemsstat«. Domstolen har heraf udledt og fastslået i Meints-dommen, at en medlemsstat ikke kan gøre tildeling af en social fordel i artikel 7, stk. 2's forstand betinget af, at modtagerne af fordelen har bopæl på denne stats nationale område.

22 Det bemærkes endvidere, at ligebehandlingsprincippet i henhold til artikel 7 i forordning nr. 1612/68 ifølge fast praksis også har til formål at forhindre forskelsbehandling til skade for de efterkommere af en arbejdstager, som forsørges af denne (jf. dom af 20.6.1985, sag 94/84, Deak, Sml. s. 1873, præmis 22). Sådanne personer kan altså påberåbe sig artikel 7, stk. 2, for at opnå studiestøtte på samme betingelser som børn af indenlandske arbejdstagere (Bernini-dommen, præmis 28).

23 Det følger heraf, at i tilfælde, hvor en national lovgivning som den i hovedsagen omhandlede ikke opstiller bopælskrav for indenlandske arbejdstageres børn, for at disse kan opnå studiestøtte, skal en sådan betingelse anses for diskriminerende, hvis den kræves opfyldt af børn af arbejdstagere, der er statsborgere i andre medlemsstater.

24 Et sådant krav ville særlig være til skade for grænsearbejdere, der pr. definition har deres bopæl i en anden medlemsstat, hvor familiemedlemmerne normalt også bor.

25 Herefter skal spørgsmålene besvares med, at et barn, der forsørges af en person, som er statsborger i en medlemsstat, og som udøver lønnet beskæftigelse i en anden medlemsstat, men fortsat har bopæl i den stat, hvor vedkommende er statsborger, kan påberåbe sig artikel 7, stk. 2, i forordning nr. 1612/68 for at

opnå studiestøtte på de samme betingelser, som gælder for børn af beskæftigelsesstatens statsborgere, og navnlig uden at der herved kan stilles yderligere krav om bopæl for barnet.

Andet spørgsmål

26 Med dette spørgsmål ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om et barn, der forsørges af en person, som er statsborger i en medlemsstat, og som udøver selvstændig erhvervsvirksomhed i en anden medlemsstat, men fortsat har bopæl i den stat, hvor vedkommende er statsborger, kan opnå studiestøtte på de samme betingelser, som gælder for børn af statsborgere i etableringsstaten, og navnlig uden at der herved kan stilles yderligere krav om bopæl for barnet.

27 Det bemærkes, at traktatens artikel 52 sikrer, at der for statsborgere i en medlemsstat, som ønsker at udøve selvstændig erhvervsvirksomhed i en anden medlemsstat, gælder samme vilkår som for dette lands egne statsborgere, og forbyder enhver forskelsbehandling på grundlag af nationalitet, som udgør en hindring for adgangen til at optage eller udøve en sådan virksomhed. Som Domstolen har fastslået i dom af 10. marts 1993 (sag C-111/91, Kommissionen mod Luxembourg, Sml. I, s. 817, præmis 17), vedrører forbuddet ikke kun særlige bestemmelser for udøvelse af erhvervsvirksomhed, men, som det fremgår af den almindelige plan for ophævelse af begrænsningerne i etableringsfriheden (EFT Anden Serie IX, s. 7), alle hindringer for andre medlemsstaters statsborgeres udøvelse af selvstændig virksomhed, der består i en forskelsbehandling af andre medlemsstaters statsborgere i forhold til statens egne statsborgere, og som er hjemlet i en medlemsstats administrativt eller ved lov fastsatte bestemmelser, eller som er en følge af anvendelsen af en sådan bestemmelse eller af administrativ praksis.

28 Forbuddet finder således anvendelse på det forhold, at der stilles krav om bopæl som betingelse for tildeling af en social fordel, når det er fastslået, at betingelsen er diskriminerende (dommen i sagen Kommissionen mod Luxembourg, præmis 18).

29 Det hermed opstillede ligebehandlingsprincip har ligeledes til formål at forhindre forskelsbehandling, der udøves til skade for efterkommere, der forsørges af en selvstændig erhvervsdrivende. Det er dermed til hinder for et bopælskrav som det, der er fastsat i den pågældende nationale lovgivning, der, som anført i denne doms præmis 23, må anses for diskriminerende.

30 Herefter skal andet spørgsmål besvares med, at et barn, der forsørges af en person, som er statsborger i en medlemsstat, og som udøver selvstændig erhvervsvirksomhed i en anden medlemsstat, men fortsat har bopæl i den stat, hvor vedkommende er statsborger, kan opnå studiestøtte på de samme betingelser, som gælder for børn af statsborgere i etableringsstaten, og navnlig uden at der herved kan stilles yderligere krav om bopæl for barnet.

Sagens omkostninger

31 De udgifter, der er afholdt af den nederlandske og den tyske regering samt af Kommissionen, som har afgivet indlæg for Domstolen, kan ikke erstattes. Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den nationale ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagens omkostninger.

På grundlag af disse præmisser

kender

DOMSTOLEN (Femte Afdeling)

vedrørende de spørgsmål, der er forelagt af Commissie van Beroep Studiefinanciering ved kendelse af 26. september 1997, for ret:

1) Den omstændighed, at en person er gift med direktøren for og den eneste selskabsdeltager i det selskab, for hvilket der udøves en reel og faktisk beskæftigelse, er ikke til hinder for, at den pågældende kan kvalificeres som »arbejdstager« i den forstand, hvori udtrykket er anvendt i EF-traktatens artikel 48 (efter ændring nu artikel 39 EF) og i Rådets forordning (EØF) nr. 1612/68 af 15. oktober 1968 om arbejdskraftens frie bevægelighed inden for Fællesskabet, når beskæftigelsen udøves i et underordnelsesforhold.

2) Et barn, der forsørges af en person, som er statsborger i en medlemsstat, og som udøver lønnet beskæftigelse i en anden medlemsstat, men fortsat har bopæl i den stat, hvor vedkommende er statsborger, kan påberåbe sig artikel 7, stk. 2, i forordning nr. 1612/68 for at opnå studiestøtte på de samme betingelser, som gælder for børn af beskæftigelsesstatens statsborgere, og navnlig uden at der herved kan stilles yderligere krav om bopæl for barnet.

3) Et barn, der forsørges af en person, som er statsborger i en medlemsstat, og som udøver selvstændig erhvervsvirksomhed i en anden medlemsstat, men

fortsat har bopæl i den stat, hvor vedkommende er statsborger, kan opnå studiestøtte på de samme betingelser, som gælder for børn af statsborgere i etableringsstaten, og navnlig uden at der herved kan stilles yderligere krav om bopæl for barnet.

Puissochet Jann Moitinho de Almeida

Gulmann Edward

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 8. juni 1999.

R. Grass J.-P. Puissochet

Justitssekretær Formand for Femte Afdeling